# RAQAMLI DAVRDA ÖZBEK TERMINOLOGIYASINI ŞAKLLANTIRIŞ

**Nasimova Şoira Husenovna**
*Samarqand davlat çet tillar instituti, Ingliz tili fakulteti, Xorijiy til va adabiyoti yönalişi 2-bosqiç talabasi*
*Tel: +998 90 416 05 50*
*Email: nasimovashoira0550@gmail.com*

**Annotatsiya:** *Uşbu maqolada raqamli texnologiyalar rivojlanayotgan hozirgi davrda özbek tilida yangi terminlarning yuzaga keliş jarayoni va ularning şakllaniş usullari tahlil qilinadi. Özlaştiriş, kal'ka qiliş va içki söz yasalişi orqali terminlar hosil qiliş yöllari, ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarning terminologik jarayonga ta'siri, şuningdek IT sohasidagi atamalarni standartlaştiriş muammolari körib çiqiladi. Muallif özbek terminologiyasini izçil va ilmiy asoslangan tarzda rivojlantiriş böyiça amaliy tavsiyalar işlab çiqadi.*

**Kalit sözlar:** *terminologiya, özbek tili, raqamli davr, neologizm, söz yasalişi, davlat tili siyosati, kal'ka, özlaşma sözlar.*

**Аннотация:** *В данной статье анализируется процесс возникновения новых терминов в узбекском языке в условиях развития цифровых технологий и способы их образования. Рассматриваются пути формирования терминов посредством заимствования, калькирования и внутреннего словообразования, влияние средств массовой информации и социальных сетей на терминологические процессы, а также проблемы стандартизации терминов в сфере информационных технологий. Автор разрабатывает практические рекомендации по последовательному и научно обоснованному развитию узбекской терминологии.*

**Ключевые слова:** *терминология, узбекский язык, цифровая эпоха, неологизм, словообразование, языковая политика, калькирование, заимствованные слова.*

**Annotation:** *This article analyzes the process of emergence of new terms in the Uzbek language amid the development of digital technologies and the ways in which they are formed. It examines the formation of terms through borrowing, calquing and internal word formation, the influence of mass media and social networks on terminological processes, and the problems of standardizing terminology in the information technology field. The author develops practical recommendations for the consistent and scientifically grounded development of Uzbek terminology.*

**Key words:** *terminology, Uzbek language, digital era, neologism, word formation, language policy, calquing, borrowed words.*

## KIRIŞ

Özbekiston Respublikasining "Davlat tili haqida"gi Qonuni hamda Özbekiston Respublikasi Prezidentining "Özbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeyini

tubdan oşiriş çora-tadbirlari töğrisida"gi Farmonida özbek tilining ilmiy-texnikaviy taraqqiyot talablariga javob beradigan darajada rivojlantirilişi, jumladan zamonaviy terminologik tizimni takomillaştiriş vazifalari belgilangan. Raqamli texnologiyalarning jadal rivojlanişi, internet va ijtimoiy tarmoqlarning kundalik hayotga çuqur kirib borişi tilimizga son-sanoqsiz yangi tuşunça va atamalarning kirib kelişiga sabab bölmoqda.

Bunday şaroitda özbek tilida yangi terminlarni ilmiy asoslangan tarzda şakllantiriş, ularni standartlaştiriş va adabiy til me'yorlariga moslaştiriş dolzarb tilşunoslik muammolaridan biriga aylandi. Agar bu jarayon tizimli tarzda boşqarilmasa, bir tuşunçaning turliça nomlanişi, xorijiy sözlarning asossiz ravişda özlaştirilişi va tilning içki rivojlaniş qonuniyatlaridan çetlaniş kabi salbiy holatlar yuzaga kelişi mumkin.

Maqolaning maqsadi — raqamli davrda özbek tilida terminlarning şakllaniş usullarini tahlil qiliş, bu jarayondagi muammolarni aniqlaş hamda terminologiyani standartlaştiriş böyiça amaliy tavsiyalar işlab çiqişdan iborat.

**ASOSIY QISM**

**1. Termin va terminologiya tuşunçasining tilşunoslikdagi örni**

Tilşunoslikda termin deganda muayyan fan yoki soha tuşunçasini aniq va bir ma'noli ifodalovçi söz yoki söz birikmasi tuşuniladi [3]. Terminologiya esa ana şunday terminlarning muayyan soha doirasidagi tizimli majmuasini anglatadi. Terminning asosiy xususiyatlari — aniqlik, bir ma'nolilik va uslubiy betaraflikdir, bu esa uni umumiste'mol sözlardan farqlab turadi.

Zamonaviy tilşunoslikda terminologiya tilning alohida qatlami sifatida örganiladi, çunki u fan va texnika taraqqiyoti bilan uzviy boğliq holda doimiy yangilanib boradi. Şu sababli terminologik tizimni ilmiy tahlil qiliş nafaqat tilşunoslik, balki fanlararo ahamiyatga ham ega.

**2. Raqamli texnologiyalar davrida yangi tuşunçalarning tilga kirib kelişi**

Kompyuter texnikasi, internet, sun'iy intellekt va mobil ilovalar sohasidagi tez sur'atdagi taraqqiyot özbek tiliga köplab yangi tuşunçalarni olib kirmoqda. "Dastur", "ilova", "bulutli saqlaş", "sun'iy intellekt" kabi atamalar bunga misol böla oladi. Ayni paytda köpgina tuşunçalar hali özbekça muqobilga ega bölmagani sababli, ular köpinça özgarişsiz yoki qisman moslaştirilgan holda qöllanilmoqda.

Bu jarayon, bir tomondan, tilning boyib borişini ta'minlasa, ikkinçi tomondan, nazoratsiz holda davom etganda tilning öziga xos tuzilişiga putur yetkazişi mumkin. Şu bois yangi tuşunçalarni tilga kiritişda ilmiy yondaşuvni ta'minlaş zarur.

**3. Özbek tilida IT terminlarini yasaş usullari**

Amaliyotda yangi terminlarni şakllantirişning bir neça asosiy usuli mavjud. Birinçisi — özlaştiriş, ya'ni xorijiy atamaning tovuş tarkibi deyarli özgarişsiz qabul qilinişi ("brauzer", "server", "fayl"). Ikkinçisi — kal'ka qiliş, ya'ni xorijiy terminning ma'nosi özbek tili vositalari orqali qayta ifodalanişi ("qattiq disk", "bulutli hisoblaş"). Uçinçisi

[3]Begmatov E. Hozirgi özbek adabiy tili leksikologiyasi. – Toşkent: Fan, 2007. – B. 112.

— içki söz yasalişi, ya'ni mavjud özbekça söz yoki affikslar asosida yangi termin hosil qiliş ("dasturçi", "tarmoqlaştiriş").

Bu usullarning har biri öz örnida qöllanilişi lozim: tuşunçaning xalqaro miqyosda keng tarqalgan, qisqa va qulay şakli bölsa, uni töğridan-töğri özlaştiriş maqsadga muvofiq bölişi mumkin, biroq imkon qadar içki söz yasalişi va kal'ka usullariga ustunlik beriş tilning öziga xosligini saqlab qolişga xizmat qiladi.

**4. Terminologik birlikni ta'minlaşning ahamiyati va muammolari**

Hozirgi kunda bir xil tuşunça uçun turli manbalarda turliça atamalarning qöllanilişi — masalan, "ilova" va "aplikatsiya", "hisoblaş buluti" va "klaud" kabi holatlar — terminologik tizimda izçillik yetişmasligidan dalolat beradi. Bu holat ta'lim, ommaviy axborot vositalari va rasmiy hujjatlarda tuşunmovçiliklarga olib kelişi mumkin.

Terminologik birlikni ta'minlaş uçun tegişli davlat organlari, tilşunos olimlar va soha mutaxassislarining hamkorlikda iş olib borişi, tasdiqlangan terminologik luğat va ma'lumotlar bazalarini yaratiş hamda ularni muntazam yangilab boriş zarur.

**5. Ommaviy axborot vositalari va ijtimoiy tarmoqlarning terminologik jarayonlarga ta'siri**

Zamonaviy ommaviy axborot vositalari, jumladan Telegram va Instagram kabi ijtimoiy tarmoqlar yangi terminlarning tezkor tarqalişida muhim rol öynaydi. Blogerlar va IT-mutaxassislar tomonidan qöllanilgan atamalar qisqa muddatda keng omma tiliga singib ketişi mumkin, biroq bunday jarayon köpinça stixiyali tarzda keçadi va ilmiy nazoratdan xoli böladi.

Şu sababli til siyosatini amalga oşiruvçi taşkilotlar ijtimoiy tarmoqlarda şakllanayotgan yangi atamalarni muntazam kuzatib borişi, ularning ilmiy jihatdan asoslanganlarini rasmiy terminologik tizimga kiritişi, asossizlarini esa tegişli özbekça muqobillar bilan almaştiriş böyiça tavsiyalar işlab çiqişi maqsadga muvofiqdir.

**6. Özbek IT-terminologiyasini standartlaştiriş böyiça tavsiyalar**

Terminologik tizimni takomillaştiriş uçun, birinçi navbatda, soha böyiça yagona izohli-tarjima luğatlarini yaratiş, ularni elektron şaklda ommaga oçiq qiliş zarur. Ikkinçidan, yangi terminlarni tasdiqlaşda tilşunoslar, dasturçilar va tarjimonlardan iborat ekspert guruhlarini jalb etiş lozim. Uçinçidan, ta'lim muassasalarida tasdiqlangan terminlardan izçil foydalanişni nazorat qiliş muhim ahamiyatga ega.

Bunday kompleks yondaşuv özbek tilining raqamli davr talablariga mos holda rivojlanişini, şu bilan birga uning içki tizimiy xususiyatlarini saqlab qolişini ta'minlaydi.

**XULOSA**

Xulosa qilib aytganda, raqamli texnologiyalar davrida özbek terminologiyasini şakllantiriş murakkab va köp bosqiçli jarayon bölib, u ilmiy asoslangan yondaşuvni talab etadi. Özlaştiriş, kal'ka qiliş va içki söz yasalişi usullarining oqilona uyğunlaştirilişi, terminologik birlikni ta'minlaş hamda ommaviy axborot vositalari orqali tarqalayotgan atamalarni ilmiy nazoratga oliş özbek tilining boyib, zamonaviylaşib borişiga xizmat qiladi.

Şu bilan birga, bu jarayon tilning içki tuzilişi va milliy öziga xosligini saqlab qoliş mezonlariga ham mos kelişi zarur. Faqat şu tarzda özbek tili raqamli davr talablariga töliq javob beruvçi, barqaror va rivojlangan terminologik tizimga ega bölişi mumkin.

Şu nuqtai nazardan, tegişli davlat organlari, akademik muassasalar va soha mutaxassislarining izçil hamkorligini yölga qöyiş, terminologik luğat va ma'lumotlar bazalarini muntazam yangilab boriş hamda yoş avlodga til madaniyatini singdiriş böyiça işlarni kuçaytiriş zarur bölgan asosiy yönalişlar sifatida belgilanişi lozim.

## FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RÖYXATI

**I. Normativ-huquqiy hujjatlar**

1. Özbekiston Respublikasining "Davlat tili haqida"gi Qonuni, 1989-yil 21-oktabr (1995-yilgi tahrirda).
2. Özbekiston Respublikasi Prezidentining "Özbek tilining davlat tili sifatidagi nufuzi va mavqeyini tubdan oşiriş çora-tadbirlari töğrisida"gi PF-5850-son Farmoni, 2019-yil 21-oktabr.

**II. Asosiy adabiyotlar**

1. Begmatov E. Hozirgi özbek adabiy tili leksikologiyasi. – Toşkent: Fan, 2007.
2. Mahmudov N. Til va tafakkur falsafasi. – Toşkent: Ma'naviyat, 2018.
3. Rasulov R. Özbek terminologiyasi: muammo va yeçimlar. – Toşkent: Fan, 2021.

**III. Qöşimça adabiyotlar**

1. Yöldoşeva D.A. Axborot texnologiyalari terminologiyasi. – Samarqand: SamDÇTI naşriyoti, 2022.
2. Crystal D. Language and the Internet. – Cambridge: Cambridge University Press, 2006.

**IV. Internet resurslari**

1. www.lex.uz – Özbekiston Respublikasi qonun hujjatlari ma'lumotlari milliy bazasi.
2. www.tilqomitasi.uz – Özbekiston Respublikasi Davlat tili haqidagi qonun hujjatlari ijrosini ta'minlaş böyiça respublika komissiyasi sayti.
3. www.ziyouz.uz – Özbek tili va adabiyoti elektron resurs markazi.